



ХІІІ Міжнародна науково-практична конференція
«АВІАЦІЙНА ТА ЕКСТРЕМАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ У
КОНТЕКСТІ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ДОСЯГНЕНЬ»

Світлана Горбенко

*доцент, кандидат психологічних наук,
доцент кафедри авіаційної психології
Національний авіаційний університет
м. Київ (Україна)*

Марія Божко

*здобувач вищої освіти
Національний авіаційний університет
м. Київ (Україна)*

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ГЕНДЕРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ САМООЦІНКИ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Сучасне суспільство визнає необхідність вивчення гендерних аспектів у різних сферах життя, включаючи освіту. Однією з ключових сфер, що визначає індивідуальний розвиток старшокласників, є їхня самооцінка. Таким чином, актуальність вивчення гендерних особливостей самооцінки старшокласників стає незаперечною.

Підлітковий вік – це період інтенсивного фізичного, емоційного та соціального зростання, під час якого формуються основи самосвідомості. оскільки гендерні ролі визначаються культурними, соціальними та психологічними чинниками, важливо розглядати, як вони впливають на сприйняття власного «я» у старшокласників різних статей.

У даній статті досліджується взаємозв'язок між гендерними особливостями та рівнем самооцінки серед старшокласників. аналізуються фактори, що можуть впливати на формування позитивної чи негативної самооцінки учнів, зокрема у контексті їхньої гендерної ідентичності.

Теоретичний аналіз літературних джерел свідчить, що самооцінка – це процес оцінювання та формування власної думки про себе, свої здібності, якості та досягнення. Самооцінка є внутрішнім процесом, за допомогою якого людина аналізує та оцінює свої власні характеристики, здібності, досягнення та поведінку [3, 6]. Цей процес може включати усвідомлення своїх сильних і слабких сторін, розуміння



ХІІ Міжнародна науково-практична конференція
«АВІАЦІЙНА ТА ЕКСТРЕМАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ У
КОНТЕКСТІ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ДОСЯГНЕНЬ»

власних цінностей та переконань, а також сприйняття власного місця в соціальному та культурному контексті. Самооцінка важлива для особистісного розвитку, покращення самопізнання та взаємодії з оточуючим середовищем, однак важливо, щоб самооцінка була реалістичною, а не завищеною чи заниженою, щоб стимулювати здорове самовдосконалення та розвиток.

Поняття самооцінки має давню історію та розвивалося в рамках психології та філософії [6, 7]. Однак термін «самооцінка» став більш широко вживаним у психологічному контексті наприкінці ХІХ століття. Визначні вчені психології, такі як Вільгельм Вундт і Уільям Джеймс, внесли вагомий внесок у вивчення свідомості та самосприйняття, в тому числі ідеї про те, як люди оцінюють себе. З того часу концепція самооцінки стала ключовою у психологічних дослідженнях, особливо в галузі особистісного розвитку та психотерапії.

Самооцінка в психології – це процес оцінки та формування власної думки про себе. Важливість цього аспекту в житті людини важко переоцінити, оскільки вона впливає на багато сфер: психічне здоров'я, міжособистісні відносини, професійний успіх та самореалізацію [6, 7].

Самооцінка допомагає визначити власні сильні та слабкі сторони, що є важливим для розвитку особистості [9]. Крім того, правильна самооцінка сприяє формуванню внутрішньої мотивації та самодисципліни. У міжособистісних відносинах самооцінка визначає, як людина сприймає себе та як це впливає на її поведінку. Здатність вірно оцінювати себе сприяє покращенню комунікації та вирішенню конфліктів.

У сфері професійного зростання важлива адекватна самооцінка, оскільки вона дозволяє визначити власні цілі та напрямки розвитку [9]. Критичне оцінювання власних досягнень допомагає досягати нових висот та уникнути стагнації. Отже, самооцінка визначає якість життя людини, формує її погляд на світ і себе в ньому. Освіта та розвиток цього аспекту може призвести до більш збалансованого та задовільного існування.

Отже, поняття самооцінки відіграє важливу роль у психологічних дослідженнях з кількох ключових поглядів:



ХІІІ Міжнародна науково-практична конференція
«АВІАЦІЙНА ТА ЕКСТРЕМАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ У
КОНТЕКСТІ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ДОСЯГНЕНЬ»

- особистісний розвиток

(дослідження самооцінки допомагає розуміти, як виникає та змінюється ідентичність особистості протягом часу, включаючи формування самосвідомості та самосприйняття);

- психічне здоров'я

(розуміння самооцінки є важливим для вивчення психічного здоров'я. Наприклад, низька самооцінка може бути пов'язана з ризиком для розвитку різних психічних проблем);

- міжособистісні відносини

(сприйняття себе впливає на спосіб взаємодії з іншими. Вивчення самооцінки допомагає розуміти, як ці особистісні переконання впливають на взаємодію в групах та в міжособистісних відносинах);

- освіта та професійний розвиток

(у контексті навчання та працевлаштування, самооцінка грає важливу роль у виборі кар'єри, розвитку навичок та управлінні професійним ростом);

- психотерапія

(у психотерапевтичних практиках велика увага приділяється роботі з самооцінкою для полегшення розв'язання проблем та досягнення психічного благополуччя)

Таким чином, розуміння та подальше вивчення самооцінки важливі для глибокого аналізу психологічних процесів, що відбуваються у людей, та для розробки ефективних підходів у різних сферах життя.

У свою чергу, гендер – це соціокультурна конструкція, яка визначає ролі, очікування та поведінку, призначені для осіб на підставі їхньої статі. Відмінності у гендері обумовлені соціокультурними уявленнями про те, якими мають бути чоловіки та жінки, і які ролі вони повинні виконувати в суспільстві [2, 4]. Важливість гендеру у суспільстві виявляється на кількох рівнях:

- рівні можливості

(гендер визначає, які можливості доступні чоловікам і жінкам у сферах освіти, праці, політики та інших аспектах життя. Забезпечення рівних можливостей для обох статей сприяє справедливості та соціальній рівності);

- статева ідентичність

(гендер впливає на те, як люди визначають себе та свою статеву ідентичність. Розуміння та прийняття різноманіття статевих ідентичностей важливе для створення толерантного суспільства);

- статева рівність

(гендер включає концепцію статевої рівності, що передбачає визнання та усунення нерівності між чоловіками та жінками в усіх аспектах життя. Це покликано до створення суспільства, де кожна особа має однакові права та можливості);

- боротьба зі стереотипами

(гендерні стереотипи можуть обмежувати індивідів у їхньому розвитку та виборі. Усвідомлення та подолання цих стереотипів сприяє створенню більш вільного та різноманітного суспільства).

Гендерна особливість відображає соціокультурні відмінності та очікування, які пов'язані із статевою належністю. Це поняття охоплює комплекс атрибутів, ролей, стереотипів та очікувань, що пов'язані з тим, що вважається відповідним для жінок і чоловіків у конкретному суспільстві. Гендерні особливості формуються через взаємодію індивіда з оточенням, культурними нормами, традиціями та вихованням. Вони включають у себе такі аспекти, як соціальні ролі, стереотипи, норми поведінки, а також самоідентифікацію особи стосовно її статі [1].

Ці особливості можуть виявлятися в різних сферах життя, включаючи сім'ю, освіту, професійний вибір та суспільство загалом. Наприклад, в багатьох культурах існують встановлені очікування щодо того, як чоловіки та жінки повинні поводитися, виглядати, які ролі вони мають виконувати в родині та суспільстві [10]. Розуміння гендерних особливостей важливе для боротьби з стереотипами, нерівністю та дискримінацією, сприяє розвитку більш рівноправного та справедливого суспільства, де кожна особа може вільно реалізовувати свій потенціал, незалежно від статі.

Гендерна нерівність має глибокий вплив на життя та соціум, призводячи до негативних наслідків в різних сферах [5]:

- економіка та праця



ХІІ Міжнародна науково-практична конференція
«АВІАЦІЙНА ТА ЕКСТРЕМАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ У
КОНТЕКСТІ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ДОСЯГНЕНЬ»

(гендерна нерівність присутня в оплаті праці, можливостях кар'єрного росту та розподілі трудових обов'язків. Жінки часто стикаються з низьшою оплатою за аналогічну роботу порівняно із чоловіками, а також з обмеженими можливостями у сфері високооплачуваних професій);

- освіта

(у багатьох суспільствах існує стереотип, що визначає певні предмети або професії як «жіночі» або «чоловічі», що обмежує вибір студентів та їхні можливості для розвитку);

- здоров'я

(гендерна нерівність може впливати на доступ до медичної допомоги та інших служб охорони здоров'я. Наприклад, жінки можуть стикатися з обмеженим доступом до репродуктивних послуг або недостатньою увагою до їхніх унікальних потреб);

- насильство

(гендерна нерівність часто пов'язана з проблемами насильства щодо жінок. Стереотипи та норми можуть вести до культурного прийняття насильства або ставити жінок у вразливі положення);

- політика та участь

(жінки часто мають менше представників у політиці та прийманні рішень. Гендерна нерівність у цих сферах призводить до неправильного відображення інтересів половини суспільства)

Зменшення гендерної нерівності є ключовим завданням для створення справедливого та рівноправного суспільства, сприяє економічному зростанню, соціальному розвитку та підвищенню якості життя всіх його членів [5].

Гендерна особливість може значно впливати на самооцінку особистості через різноманітні соціокультурні чинники, які формують очікування та ролі, пов'язані зі статевою належністю [8].

Часто на самооцінку впливають гендерні стереотипи, які визначають, як повинні вести себе чоловіки та жінки, це також може створювати певні очікування від особистості [5]. Наприклад, чоловікам часто приписують рішучість та силу, тоді як жінкам – чутливість та емоційність [11]. Особа може адаптувати свою самооцінку відповідно



ХІІ Міжнародна науково-практична конференція
«АВІАЦІЙНА ТА ЕКСТРЕМАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ У
КОНТЕКСТІ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ДОСЯГНЕНЬ»

до цих стереотипів, відчуваючи себе впевнено або невірно в залежності від того, наскільки вона відповідає цим очікуванням.

Виховання та соціалізація також є факторами, які мають вплив на формування самооцінки [9]. Від самого дитинства люди виховуються відповідно до визначених соціокультурних норм. Дівчатам може наводитися на думку, що їхнє значення пов'язане зі зовнішнім виглядом, а хлопцям – з досягненнями та силою. Це може суттєво впливати на формування у них внутрішньої самооцінки.

Вплив зовнішніх чинників та середовища, де особа виростає та працює, може мати не менш великий вплив на її гендерну самооцінку. Наприклад, у сфері праці чи навчання можуть існувати гендерні стереотипи, що визначають, які завдання чи ролі вважаються «придатними» для чоловіків чи жінок [4]. Це може створювати відчуття обмежень або, навпаки, впливати на впевненість у власних можливостях.

Самопроявлення та соціальне порівняння теж відіграє певну роль в житті людини та формує її відчуття власної гендерної ідентичності [9]. Відповідність гендерним ролям може впливати ще й на те, як особа порівнює себе з іншими. Це може визначати, наскільки вона вважає себе успішною чи задоволеною в порівнянні зі стандартами, що існують у конкретному соціумі.

Таким чином, можна зробити висновок, що гендерна самооцінка визначається взаємодією внутрішніх переконань та зовнішнього оточення, тобто зовнішні чинники, такі як роль в суспільстві та взаємодія з іншими, можуть взаємодіяти з внутрішніми переконаннями, формуючи гендерну самооцінку особистості; гендерна особливість впливає на самооцінку через комплексний мікс соціокультурних, психологічних та особистісних факторів, а розуміння цього впливу допомагає висвітлити та вирішити питання гендерної рівності та створити умови для більш здорового та рівноправного розвитку особистості; гендерна самооцінка формується під впливом соціокультурних стереотипів: існуючі гендерні стереотипи визначають очікування та ролі, що можуть впливати на спосіб, яким особа оцінює саму себе.



ХІІІ Міжнародна науково-практична конференція
«АВІАЦІЙНА ТА ЕКСТРЕМАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ У
КОНТЕКСТІ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ДОСЯГНЕНЬ»

Література:

1. Боровцова М. С. Гендер як неповторна репрезентація статі. *Вісник Одеського національного університету*. Серія: Психологія. 2012. Т. 17, Вип. 5. С. 6–12.
2. Лавлінський Р. Механізми формування соціальних стереотипів у суспільстві засобами мас-медіа. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філософія». 2010. № 7. С. 164–176.
3. Шалашенко Г. Самооцінка. Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. Київ: Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України: Абрис, 2002. С. 563.
4. Hilton, James L.; von Hippel, William (1996) «Stereotypes». *Annual Review of Psychology*. 47 (1): 237–271.
5. Crawford, M.; Unger, R. (2004). *Women and Gender: A Feminist Psychology*. New York: McGraw Hill. pp. 45–49.
6. Mecca, Andrew M., et al., (1989). *The Social Importance of Self-esteem* University of California Press, 1989.
7. Stoller R. *Sex and Gender: On the Development of Masculinity and Femininity*. New York, 1968.
8. Mealey, L. (2000). *Sex differences*. NY: Academic Press.
9. Rosenberg, M (1986). Self-concept and psychological well-being in adolescence. In R. L. Leahy (Ed.), *The Development of the Self* 205–246. Orlando, FL: Academic Press
10. Kernis, M.H (2005). The Importance of Stability of Self-Esteem in Psychological Functioning. *Journal of Personality*, 73(6).
11. Stoller R. *Sex and Gender: On the Development of Masculinity and Femininity*. New York, 1968.